

<https://helda.helsinki.fi>

Traditionalismi nykypäivän perhekeskusteluissa Venäjällä = Traditionalism in Contemporary Discourses of Family in Russia

Isupova, Olga

2016-03-21

Isupova , O , Sorainen , A M , Zhabenko , A & Avdeeva , A 2016 , ' Traditionalismi nykypäivän perhekeskusteluissa Venäjällä = Traditionalism in Contemporary Discourses of Family in Russia ' , Kasvatus & Aika , Vuosikerta. 10 , Nro 1 , Sivut 100-107 . < http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?lan=1&page_id=757 >

<http://hdl.handle.net/10138/162974>

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

KESKUSTELUA

Traditionalismi nykypäivän perhekeskusteluissa Venäjällä

Anna Avdeeva, Olga Isupova, Antu Sorainen ja Alisa Zhabenko, kääntänyt ja toimittanut Antu Sorainen

”Traditionaalista” käytetään usein savuverhona perusteltaessa erilaisia näkemyksiä Venäjän nykyhetkessä tai keskusteltaessa tulevaisuuteen suuntautuneista tavoitteista. Mutta mikä on ”perinteisen perhemallin” suhde historiantutkimuksen antamaan kuvaan venäläisten perheiden ja perheideologioiden historiasta? Pohdimme tätä kolmen venäläisen perhetutkijan kanssa. Heistä kukin tutkii sellaista ilmiötä, jolla itsellään ei ole pitkää menneisyyttä, mutta jonka kohdalla traditionalismipuhe kärjistyy. Näitä ovat luonnollinen vanhemmuus, uudet lisääntymisteknologiat ja lesboperheet Venäjällä.

Keskustelumme perhe-elämän vaietuista ja näkymättömistä puolista avaa uusia vivahteita nyky-Venäjän poliittisen argumentaation ristiriitaisuuteen sen suhteen, mitä valtio on todellisuudessa tehnyt tai jättänyt tekemättä – huolimatta omista traditionalistisista historiatulkinnoistaan. Historiantutkimuksellisesti on myös kiinnostavaa, mitä arjen vastarintaa ja valintoja marginalisoiduissa perheissä on tehty.

”Venäläinen perhe” myllerryksessä

Antu Sorainen: Venäläinen yhteiskunta on läpikäynyt perinpohjaisia muutoksia, jotka ovat ripeästi muuttaneet koko maan ilmettä. Näistä viimeisin on ollut monipolvinen. Muutos, jossa sosialistinen suurvalta oligarkkivaiheen kautta siirtyi nykyiseen uuskonservatiivisesti sisäänpäin kääntyvään ja ulospäin liberalismia uhittelevaan Venäjään, on sisältänyt useita nopeita vaihteita. Viimeisintä, Vladimir Putinin johtamaa hallintoa, on leimannut joukko lainsäädännöllisiä toimenpiteitä, joilla on pyritty kääntämään perhepolitiikka normatiiviseksi vetoamalla traditionalistiseen, ”historialliseen venäläiseen perheeseen” ja sen ydinarvoihin.

Tämän argumentin tuella ja tukemiseksi säädettiin ensin niin sanottu antihomolaki eli laki homopropagandaa ja alaikäisiin kohdistuvaa pedofiliaa vastaan. Se tuli voimaan alueittain vuodesta 2011 lähtien ja koko liittovaltion tasolla tammikuussa 2013. Sitten kansainvälinen adoptiolaki (2012), jota mediassa kutsutaan ”Dima Yakovlevin laiksi”, kielsi Yhdysvaltojen kansalaisilta mahdollisuuden adoptoida lapsia Venäjältä. Lisäys tähän lakiin helmikuussa 2014 kielsi mahdollisuuden adoptoida venäläisiä lapsia kaikkien niiden maiden kansalaisilta, joissa samaa sukupuolta olevien avioliitto tai rekisteröity parisuhde on laillista. Nämä toimenpiteet ovat vaikuttaneet orpojen lasten kohtaloon, homoseksuaalien ihmisten

elämään ja sateenkaariperheiden näkyvyyteen.

Anna Avdeeva: Perhehistorian tutkimus on kuitenkin osoittanut, että tasa-arvoiset ja traditionalistiset aatteet ovat pitkään eläneet Venäjällä rinta rinnan (Salmenniemi ja Rotkirch, 2008). Vaikka valtion ja julkisen keskustelun tasolla uusfamilismi ja uustraditionalismi ovat vahvistuneet, ihmiset etsivät perusteita myös uusille kasvatukseen ja vaihtoehdoille perhekäytännöille historiasta. Esimerkiksi ”luonnollinen vanhemmuus”, joka on oma tutkimusaiheeni, näyttää ensi silmäyksellä nykyhetken vastareaktiolta uustraditionaalisen valtion ja yhteiskunnan kontrollia kohtaan, koska se edellyttää, että äiti on täysin paneutunut lapsensa tarpeiden täyttämiseen ja jatkuvasti lapsen saatavilla. Sen venäläiset puolustajat etsivät intensiiviselle äitiydelle ja lapsentahtiselle vanhemmuudelle kuitenkin perusteita kaukaa historiasta. Aktiivisia ideologian kannattajia Internet-ryhmissä on arviolta joitakin tuhansia. Silti useimmat keskiluokan naiset Venäjällä ovat omaksuneet joitakin luonnollisen vanhemmuuden käytännöistä: esimerkiksi pitkän imetyksen, vierellä nukkumisen, lapsen kantamisen, aktiivisen lapsen kuuntelemisen tai rokotusvastaisuuden. Mitään tilastoja ilmiön yleisyydestä ei kuitenkaan ole olemassa.

Neuvostoajan sukupuolisopimusta luonnehti ansiotyöäidin hahmo, joka ei antanut naisille tilaa intensiiviseen äitiyteen. Luonnollinen vanhemmuus, Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa 1950-luvulla luotu ideologinen kiintymysvanhemmuusmalli (Bowby 1957), sai jalansijaa Venäjällä vasta 1990-luvun loppupuolella, kun yhteiskunta kävi läpi merkittävää taloudellista ja sosiaalista liberalisointivaihetta. Yhdessä uuden (ja monille venäläisille naisille hyvin houkuttelevan) ”kotirouva–perheenelättäjä”-sukupuolisopimuksen kanssa se nähtiin länsimaisena vaikutteena. Olisi kuitenkin väärin väittää, että äiti tärkeimpänä ja paneutuneena lapsenhoitajana olisi ehdottoman vieras ajatus Venäjällä. 1800-luvun lopulla tämän tyyppistä luonnollisen äitiyden ideaa ajoi kirjailija ja filosofi Leo Tolstoi (1828–1910). Hän kehitti oman versionsa Jean-Jacques Rousseau’n (1712–1778) näkemyksistä lastenhoidosta ja kasvatuksesta ”luonnollisina, ylikulttuurisuuden pilaamina” asioina. On kuitenkin toinen kysymys, olivatko Tolstoin luontoa korostavat vanhemmuuden ideat koskaan laajalle levinneitä tai suosittuja venäläisten äitien keskuudessa. Näiden idealististen luontokuvien soveltaminen käytännön äitiyteen oli vaikeaa. Maaseudun naisten elämä oli kiinni maatalojen kovassa työssä, kun taas yläluokkaisten naisten oletettiin osallistuvan julkiseen elämään ja siksi jättävän jälkeläisistä huolehtimisen lastenhoitajille ja imettäville.

Luonnollisen vanhemmuuden nykykannattajat väittävät kuitenkin, että se periytyy traditionaalisista, venäläisten naisten ammoisista lastenhoitokäytännöistä. Jos tarkastelemme venäläistä perhehistoriaa tuhannen vuoden ajalta, Moskovan ruhtinaskuntaa edeltäneeltä jaksolta tsaarinvallan ajan kautta neuvostoajan loppuun (1991), näemme valtavia muutoksia siinä, miten lapsiin ja heidän kasvatukseensa on suhtauduttu. Aiemmin lapsuutta ei ymmärretty erityisenä olosuhteena tai kehitysvaiheena, mutta 1800-luvulle tultaessa lapsuus alettiin nähdä haavoittuvaisena vaiheena ja lapset erityistä hoivaa ja huoltoa tarvitsevinä.

Käytännössä naisilla ei ollut missään vaiheessa tai yhteiskuntaluokassa mahdollisuutta tai aikaa kovin intensiiviseen äitiyteen. Maaseudulla heidän ensisijainen roolinsa kotitalouden ylläpitäjinä vaati sekä taloudellisia että sosiaalisia voimavaroja muuhun käyttöön. Yläluokan perheissä lastenhoito taas oli ensin orjien, sitten palvelijoiden ja imettäjien kontolla. Tietystä miehestä luonnollinen vanhemmuus kuitenkin asettuu myöhemmän venäläisen perhehistorian jatkumoon. Neuvostoäidin velvollisuuksiin kuului yhteiskunnallisten velvoitteiden (kuten kollektiivisiin aktiviteetteihin osallistuminen naapurustossa, puolueessa tai työpaikalla) lisäksi myös lastenhoito, jotta yhteiskunta saisi uusia tuottavia jäseniä. Nykyään lastenhoitoon kuluu enemmän aikaa, ja siitä on tullut yksityisempi aktiviteetti,

vaikka valtio tarjoaakin yhä esimerkiksi äidinmaidonkorviketta niille, jotka eivät halua tai voi imettää.

”Luonnollisen” ja ”keinotekoisien” dikotomian monimutkaisuus

Anna Avdeeva: Vaikka osa käytännöistä, joita luonnollisen vanhemmuuden ideologia väittää historiallisiksi tai traditionaaliksiksi, oli käytössä tai jopa vallitsevia joissakin historian vaiheissa, niiden tarkoitus ja logiikka oli usein aivan toinen kuin nyt. Esimerkiksi lapsen kantaminen tai lapsen vierellä nukkuminen ei välttämättä liittynyt äidin haluun olla lähellä lastaan, vaan tilan puutteeseen tai tarpeeseen voida hoitaa työnsä lapsen häiritsemättä. Osa luonnollisen vanhemmuuden traditionaaliksiksi väittämistä lastenhoitokäytännöistä taas on ollut historiallisesti ongelmallisia, epätavanomaisia tai jopa epäilyttäviä. Esimerkiksi imeytys ei ollut ainoa tai edes vallitseva käytäntö ruokkia pieniä lapsia tai vastasyntyneitä. Toisin sanoen venäläinen versio ”luonnollisesta vanhemmuudesta” romantisoii menneisyyden lastenhoitoa ja luo uudelleen kuvitteellisia merkityksiä menneille käytännöille.

Olga Isupova: Myös uudet lisääntymisteknologiat alkoivat tulla 1990-luvun alussa saataville Venäjällä ensin keskiluokan perheille, lähinnä Pietarissa ja Moskovassa, missä pääosa klinikoista yhä sijaitsee. Rikkaimmat perheet muualta maasta saattoivat kuitenkin käyttää niitä jo tuolloin. Vähitellen uudet lisääntymisteknologiat tulivat myös köyhempien perheiden ulottuville, kun valtion tukemat hedelmöityshoidot alkoivat kehittyä 2000-luvulla. Viimeisin niitä sääntelevä liittovaltion laki on vuodelta 2011. Se tekee eron yksityisten ja valtion klinikoiden välillä kieltäen maksetut hoidot valtion klinikoilla, mutta nimenomaisesti säätelee vuokrakohtuiden laillisuutta. Vuodesta 2013 jokainen venäläinen pariskunta, jossa nainen on nuorempi kuin 38 vuotta on ollut oikeutettu yhteen ilmaiseen hedelmöityshoitoon. Vuonna 2013 Venäjällä oli synnytyksiä kaikkiaan 1 857 89, joista lisääntymisteknologioiden avustamia oli 13 585. Näistä 958 tapahtui luovutetun munasolun avulla, 274 vuokrakohtuiden kautta, 753 aviomiehen sperman avulla ja 554 luovutetun sperman kautta.

Ne ihmiset ja perheet, jotka käyttävät näitä teknologioita, yrittävät usein kätkeä – jopa itseltään – sen tosiasian, että he eroaisivat mitenkään muista perheistä. Tämä pätee etenkin niihin, jotka käyttävät lahjoituspermaa, hedelmöityshoitoja tai vuokrakohtua. Uusien reproduktioteknologioiden käyttäjät ovat perhearvoiltaan usein melko konservatiivisia, ja he esiintyvät usein jopa vanhoillisempina kuin todellisuudessa ovat. Omissa suljetuissa ryhmissään he kuitenkin keskustelevat siitä, mikä tekee heidän tilanteestaan ”erilaisen” kuin valtaviiran perheissä. He puolustavat monin argumentein – myös historiallisin – esimerkiksi oikeuttaan lisääntyä ja lisääntyä ”keinotekoisesti” sen sijaan, että he adoptoisivat lapsia tai hyväksyisivät elämän ilman omia lapsia.

Lisääntymisteknologioiden käytöllä on monia esteitä. Ensiksi, käyttäjien täytyy myöntää olevansa ”luonnollisesti” lisääntymiskyvyttömiä ja luoda itseään syyllistämätön selitys tälle seikalle. Näin he välttävät leiman, jonka he kokevat helposti koituvan ilman omaa haluaan lapsettomien kohtaloksi. Toiseksi, heidän pitää ylittää ne uskonnolliset esteet, joita Venäjän ortodoksinen kirkko on asettanut uusien lisääntymisteknologioiden rajoittamiseksi, etenkin luovutetun sperman ja vuokrakohtujen käytölle. Tämä edellyttää usein ”traditionaalisten perhearvojen”, erityisesti ”luonnolliseen” liitettyjen merkitysten uudelleen arvioimista. (Tässä mielessä he ovat äärimmäinen vastakohta Anna Avdeevan tutkimille kiintymysäideille.)

Lisääntymisteknologioita käyttävät naiset ovat kuitenkin perinteisiä jälkineuvostokansalaisia siinä, miten he ymmärtävät äidin ja isän roolit perheessä; he eivät vaadi isän olevan intensiivisesti mukana hedelmöitysprosessissa. Monissa tapauksissa naiset hoitavat asiat

klinikan kanssa yksin, vaikka mies olisi perheen hedelmätön osapuoli; he odottavat aviomiehen vain antavan spermaa (ja rahat) hedelmöityshoitoa varten. Kuitenkin lapsen synnytyä monet edellyttävät miehensä osallistuvan melko tiiviisti lapsenhoitoon, koska lapsi oli niin ”odotettu”. Ei ole yllättävää, että odotukset jäävät usein ilman vastakaikua. Internet-keskusteluryhmissä käytyjen keskustelujen perusteella monien uusia lisääntymisteknologioita käyttäneiden naisten avioliitot purkautuvat lapsen syntymän jälkeisenä vuonna. Tästä ei kuitenkaan ole olemassa tilastoja.

Antu Sorainen: Kaikki yllä esittämäsi, Olga, voitaneen tulkita yhdeksi historiallisen venäläisen naisperheen ilmenemismuodoksi (Salmenniemi & Rotkirch 2008, 20)?

Olga Isupova: Kyllä, tässä äitien ja isoäitien hallitsemassa perhemuodossa ei ole paljoa tilaa aviomiehelle. Kyseessä on kuitenkin myös aivan erityinen uusia lisääntymisteknologioita käyttäneiden perheiden erityispiirre, sillä näissä perheissä ollaan keskimääräistä lapsikeskeisempiä. Siksi isän odotetaan olevan enemmän läsnä. Katkos ”traditionalismiin” tapahtuu siis hetkellä, jossa hyväksytään ”luonnonvastainen” teknologia. Tämä tapahtuu sen kautta, että isyyden oletetaan olevan intensiivisempää, kun hoidot ovat ohi ja lapsi on syntynyt. Sitä vastoin ennen tätä vaihetta mies voi nauttia siitä ”vapaudesta”, joka hänelle ”traditionaalisesti” on venäläisessä yhteiskunnassa suotu, eli olla käytännöllisesti ei-läsnäoleva reproduktion alkuvaiheissa.

Anna Avdeeva: Haluaisin lisätä Olgan esittämään sen, että tulkinnat ”luonnollisuudesta” (jopa maallikkotulkinnat, ei vain lääketieteen, poliitikkojen tai uskonnon) ovat monimutkaisia. Ne ovat Venäjän historian tuoksina erkaantuneet melko kauas siitä lähtökohdasta, että olisi selvä kahtiajako sen välillä, että luonnollinen viittaa johonkin, mitä ihmisruumis tekee ilman ulkopuolisia voimia, ja ”luonnonvastainen” tai ”keinotekoinen” olisi jotakin ihmisen aikaansaamaa.

Olga Isupova: Tilastot kuitenkin osoittavat, että hedelmöityshoitoja käyttävät venäläiset naiset valitsevat luovutetun sperman (eli ei-geneettisen linkin lapseensa) viisi kertaa useammin kuin vuokratokohdun. Sisäinen ruumiillinen kokemus siis tekee äitiydestä heille todellisempaa kuin geneettinen periminen. Tämän mukaisesti syyt siihen, miksi ihmiset valitsevat uudet lisääntymisteknologiat adoption sijaan, saattavat liittyä siihen, että vanhemmuus on historiallisesti muuntunut. Nyt se on erotettavissa osiin siten, että voi valita, jatkuuko aviomiehen suku geneettisesti vai halutaanko mieluummin naisia historiallisesti yhdistävä synnytykokemus. Luonnollisen ja keinotekoisien kategoriat eivät ole ainoastaan sekoittuneet ja monimutkaistuneet vaan myös fragmentoituneet.

Lesboäitien ”perinteet” ja kategorioiden historia

Alisa Zhabenko: Kun katsotaan omaa tutkimusaiheittani, lesboperheitä, niin luonnollisen ja keinotekoisien kategorioiden historia Venäjällä sekoittuu entisestään! Lesboperheissä veriside lapsiin on ensisijalla, sillä lähes jokainen lesboperheen äiti haluaa synnyttää oman lapsensa. Tämä lesboperheissä Neuvostoliiton loppuvaiheista nykyhetken noudatettu malli juontaa siihen, että kanssaäidin asema on ollut haavoittuva. Heillä ei ole ollut mitään oikeuksia kasvattamiinsa lapsiin eron tai muiden perhekriisien kohdalla. Tein Venäjän LGBT-verkoston avulla vuonna 2013 ensimmäisen tästä aiheesta tehdyn tutkimuksen Venäjällä. Kyselyyni vastasi 94 lesboa, joista 54% oli käyttänyt uusia lisääntymisteknologioita. Heistä 30,6% oli hedelmöittynyt luovuttajaspermalla klinikalla, 19,8% luovuttajaspermalla kotona ja 4% koeputkihoidoissa klinikalla. Muita tutkimuksia tai tilastoja aiheesta ei ole olemassa, mutta näistä luvuista saa alustavan käsityksen eri lisääntymisteknologioiden käytön yleisyydestä lesboperheissä.

Olga Isupova: On kuitenkin otettava huomioon, että hyvin erityinen historia leimaa ”luonnollisten” ja ”keinotekoisten” lasten kategorioita Venäjällä. Papisto, media, jotkut lääkärin ja yleinen mielipide tulkitsevat hedelmättömyyden usein johtuvan sopimattomasta seksuaalisesta käyttäytymisestä, joka on vahingoittanut geenejä. Siksi tahattomasta lapsettomuudesta kärsivillä ei ole oikeutta lisääntyä ja levittää geenejään. Siksi hedelmöityshoitoihin osallistuvat naiset ovat myös usein kokeneet olonsa syylliseksi. Kun lisääntymisen on nähty olevan vain naisten työtä, siihen on liittynyt suuri sukupuoliroolien epätasapaino. Tämä on johtanut siihen, etteivät hedelmöityshoitoja saaneet naiset ole itse osallistuneet julkisesti ”luonnollisen” ja ”keinotekoisen” kategorioiden purkuun. Myös hedelmöityshoitoihin osallistuneille miehille tämä on ollut täysin mahdoton julkisen keskustelun alue sukupuolijärjestelmän vinoutumien vuoksi.

Lisäksi uusien reproduktioteknologioiden kehitys ja käyttö on Venäjällä yleisesti assosioitu länteen. Tämän mielleyhtymän ”korjaaminen” on vaatinut isänmaallisuuden ja ”perinteisyyden” korostamista: jos lapsi on saatu ”keinotekoisesti” ja ”länsimaisesti”, kaikkien muiden perhe-elämän osien pitää seurata valtavirtaa olemalla mahdollisimman ”venäläistä” ja ”perinteistä”. Koko uusien lisääntymisteknologioiden kenttä on Venäjällä sekoitunut traditioon. Se puolestaan liittyy ennen kaikkea Neuvostoliiton aikaan, jolloin naisilla oli koko vastuu harteillaan, kun taas miehillä ei ollut perhevelvoitteita – eipä tosin oikeuksiakaan.

Tässä mielessä voidaan tosiaan puhua naisten perheestä Venäjällä. Katkos neuvostoajan perhehistoriaan liittyy siihen, että hedelmöityshoidoissa osallisina olleiden perheiden miesten odotetaan osallistuvan lastenhoitoon, vaikkakaan tämä odotushorisontti ei usein kohtaa todellisuutta. Toinen historiallinen katkos on siinä, että miehen odotetaan nykyään maksavan hedelmöityshoidot. Neuvostoajalla sukupuolten välinen palkkatasa-arvo oli suurempi verrattuna nykyaikaan, jossa miehet tienaaavat enemmän, ja siksi heidän oletetaan myös maksavan enemmän. Lisäksi sukupuolten roolit perhevelvoitteiden suhteen heteroperheissä olivat ennen hieman tasa-arvoisempia.

Alisa Zhabenko: Koska lesboperheet eivät ole kuuluneet perhekuvastoon Venäjällä, heidän ymmärryksensä ”luonnollisuudesta” on jossakin määrin erilainen, vaikka he ovatkin uusien lisääntymisteknologioiden aktiivikäyttäjiä. Reproduktioprosessin normalisointi ja tulos on ollut ensisijaista. ”Luonnollisuus” ei lesboäitien kohdalla ole ollut niin olennainen kysymys kuin lasten tulevaisuuden turvaaminen, mihin he ovat pyrkineet eri tavoin. Jotkut ovat valinneet tunnetun spermanluovuttajan, jotta lapsilla olisi yhteiskunnallisesti legitimi isä, joka voi auttaa heitä taloudellisesti ja sosiaalisesti. Toiset ovat valinneet nimettömän luovuttajan, jotta he voivat suojautua biologisen isän mahdollisilta epätoivotuilta yrityksiltä puuttua heidän perheensä tai lastensa elämään.

Lesboäitien perheiden tapauksessa ”luonnollinen” tarkoittaa siis perhemuotoa, joka lähinnä vastaa heteroperhettä – sillä erityisyydellä, että perhe ja lapset ovat kahden äidin suunnittelemaa ja hankkimia. Tämä vaihe venäläisten lesboäitien elämässä liittyi erityisesti 1990-luvun lopun ja 2000-luvun alun yhteiskunnalliseen liberalisaatioon, ja se noudatti lännestä omaksuttua homoseksuaalisen perheen ideaalia. Siihen liittyi rohkeus olla avoimesti perhe ja haaveilla tasa-arvoisesta sateenkaaritulevaisuudesta, jossa kaikki perheet ovat yhtä arvokkaita. Viimeaikaiset lainsäädännölliset muutokset ovat kuitenkin murskanneet nämä unelmat. Tämän seurauksena jotkut lesboperheet ovat muuttaneet maasta, ja muut ovat painuneet maan alle. Siksi heitä on viimeisten kahden vuoden aikana enää ollut vaikea tavoittaa kysely- tai haastattelumenetelmin.

”Perinteinen” venäläinen perhe ja sen uhat

Alisa Zhabenko: Tähänastinen tutkimusaineistoni osoittaa, ettei tämä ole ensimmäinen kerta, kun lainsäädäntö vaikuttaa merkittävästi lesboäitien lisääntymisvalintoihin ja perheen muodostamiseen Venäjällä. Eri lesbosukupolvet ovat joutuneet muovaamaan erilaisia strategioita. Ennen vuoden 1993 lakia, joka dekriminalisoi homoseksuaalisuuden Venäjällä, myöhäisneuvostoajan lesboäidit tekivät ”perinteisiä” valintoja: he menivät naimisiin ja hankkivat lapsen aviomiehensä kanssa, mutta samaan aikaan heillä oli rakkaussuhteita naisten kanssa. Tämä taktiikka oli yleinen ja menestyksekkäs, mutta tuon sukupolven naiset kuvasivat tilannettaan siten, että Damokleen miekka (Stalinin säätämä laki) heilui heidän päänsä yläpuolella, eivätkä he voineet olla tilanteestaan avoimia perheen sisällä tai sen ulkopuolella. Vasta vuoden 1993 jälkeen jotkut heistä kertoivat seksuaalisuudestaan lapsilleen, jotka olivat tuolloin usein jo aikuisia.

Se venäläisten lesboäitien sukupolvi, joka perusti perheen vuoden 1993 jälkeen, pystyi jo valitsemaan useammista vaihtoehtoista päättäessään lisääntymisstrategiastaan, perhe- muodostaan ja avoimuudestaan. Eräät heistä tekivät vielä edellä kuvatun kaltaisen ”perinteisen” ratkaisun, mutta toiset ovat olleet varsin radikaaleja siinä, miten avoimia he ovat olleet lapsilleen, sukulaisilleen ja työpaikoillaan.

Anna Avdeeva: Kun valtio nyt markkinoi ”perinteisiä venäläisiä perhearvoja”, se ei viittaa mihinkään tiettyyn historialliseen perhetyyppiin kuten tsarinajan maaseutuperheeseen. Syy tähän on mahdollisesti se, että vallanpitäjät ymmärtävät hyvin, ettei Venäjän historiassa esiinny mitään eksaktia perhemallia, jonka voisi ongelmitta siirtää nykypäivään. Valtion onkin pitänyt kuvitella ”perinteinen venäläinen perhe”. Ehkä tiedostamattaan se on käyttänyt ”traditionalistisen” perheen pohjana yhdysvaltalaista 1950-luvun ydinperhemallia, jonka Talcott Parsons (2003) on kuvannut ja analysoinut perin pohjin. Tämän kuvitelman pohjalta Venäjän valtio tukee nyt virallisena ”perinteisenä” perhemallina nuorta, naimisissa olevaa heteroseksuaalista pariskuntaa, jolla on kaksi tai useampia lapsia. Kun valtio alkoi ajaa tätä ideaa, monet venäläiset naiset kannattivat sitä – samoin kuin perheenäiti-perheen elättäjä -sukupuolisopimusta. Tämä johtui siitä, että vanhempien naisten sukupolvi oli väsynyt neuvostoliittolaisen ansiotyöäitimallin tuottamaan tuplataakkaan, koska aviomiehet eivät osallistuneet perheen ja lastenhoidon rutiineihin. Joidenkin nuorten keskiluokkaisten naisten omaksuma ”luonnollinen äitiys” on kuitenkin omiaan sulkemaan naiset julkisen piiristä perheeseen, mikä sinänsä sopii nykyiseen patriarkaaliseen ajatteluun. Toisaalta tämä on usein hyvin koulutettujen keskiluokkaisten naisten aktiivinen valinta, joka vie heidät työelämästä.

Olga Isupova: Yleisesti ottaen venäläiset eivät ole yhtä innokkaita suunnittelemaan tulevaisuuttaan kuin pohjoiseurooppalaiset, koska yhteiskunnallinen tilanne ja poliittinen valta ovat aina muuttuneet niin äkisti ja ennustamattomasti. Ihmiset ovat tottuneet saamaan monia asioita ilmaiseksi, kuten terveydenhoidon ja peruskoulutuksen lapsilleen, eivätkä he haluaisi maksaa näistä jatkossakaan. Mutta koska muutokset ovat kuitenkin asteittaisia ja perusnäkemys on fatalistinen, he luultavasti hyväksyvät muutokset ilman suurempia protesteja. Lasten hankkiminen Venäjällä on aina ollut riskialtista käyttäytymistä, joten kaksi päästrategiaa tällä alueella ovat: ”älä mieli liikaa yksityiskohtia” ja ”luota vain itseesi”.

Alisa Zhabenko: Lesboperheiden kohdalla riski on ollut erityisen todellinen ja suhde valtioon vaikea. Lesboäitien tilanne Venäjällä onkin tällä hetkellä erittäin epävakaa. Vuonna 2013 tekemäni kyselyn mukaan lesboäidit ovat nopeasti palanneet ”kaappiin”, eli piilottavat jälleen perheensä ja identiteettinsä heille vihamieliseltä valtiolta ja yhteiskunnalta. He tekevät yhä lapsia hyvin tarkoin suunnitellen, mutta he ovat jälleen muuttamassa lisääntymisstrategioitaan ja perhemuotojaan sellaisiin suuntiin, jotka eivät edellytä julkilesbouboutta. He tietävät, millaisia ratkaisuja neuvostoajan lesboäidit tekivät, ja he saattavat palata osit-

tain tähän ”perinteeseen”.

Lopuksi: Uuskonservatiivinen politiikka mielikuvien politiikkana

Antu Sorainen: Käsitteellä ”venäläinen perhe” on siis tarkoitettu milloin kotitaloutta, milloin valtion perhejärjestelmää, jossa työssä käyvä nainen on hoitanut äitiyden velvoitteet, milloin taas laajennettua naisten perhettä. Kulloistakin perhettä on uhannut poliittisessa ja julkisessa puheessa aina jokin ”ulkopuolinen” vaara, esimerkiksi porvaristo, länsimaiset liberaalit arvot, homoseksuaalit tai feminisismi.

Marginalisoitujen, näkymättömien perheiden näkökulmasta suurin uhka on kuitenkin usein ollut valtio, joka on halunnut puuttua kulloisenkin vallitsevan ideologian mukaisesti siihen, miten perheitä on muodostettu, kenen tehtäväksi reproduktio on nähty, ja miten kasvatus on ymmärretty suhteessa valtion ideaan.

Tämä on aiheuttanut rajankäyntiä sen suhteen, miten valtion ristiriitaiset toimenpiteet tai suora puuttuminen reproduktioon, kasvatukseen ja perheen muodostamiseen on sopinut yhteen ihmisten halujen tai mahdollisuuksien kanssa. Viime vuosina Putin on määrätietoisesti vahvistanut myös ortodoksisen kirkon asemaa, jolle vetoaminen patriarkaalisesta perhehistorian traditioon on keskeistä. On siis ehkä aika puhua uuskonservatiivisesta vaiheesta Venäjän perhepolitiikassa. Sen kuvastoon liittyy venäläinen perhe, joka on immuuni länsimaisille arvoille. Poliittiset näkemykset kansallisista perhearvoista ovat kuitenkin aina ”mielikuvia”, puheen ja tiedon valtarakennelmia, jotka luodaan, ja joissa luodaan mielikuvia historiasta (Turoma 2015, 238; Coontz 2000.)

Uustraditionalistiset normit eivät keskustelumme valossa ole historiaan pohjaavia, kuten Venäjän poliittinen ja uskonnollinen johto mielellään esittää. Historian saatossa venäläiset ovat luoneet mitä erilaisimmissa oloissa epätraditionaalisia perheitä ja kasvattaneet lapsia moninaisissa suhteissa. Esimerkiksi lesboperheissä historiatietoisuus edeltävien lesbosukupolvien perhestrategioista ehkä auttaa heitä selviytymään painostavissa poliittisissa ja sosiaalisissa nykyoloissa.

Toisaalta lännestä omaksuttu, venäläisen äitiyshistorian kautta uudelleen kuviteltu intensiivisen äitiyden malli tarjoaa yhden taktiikan vanhemmuuteen niille naisille, joiden elämässä valtion tarjoama puutteellinen lastenhoitoapu yhdistettynä ”uustraditionalistien” konservatiivisiin lisääntymis- ja perhekeskeisyyden vaatimuksiin ja työmarkkinoiden paineeseen muodostavat haasteellisen yhdistelmän. Uusien lisääntymisteknologioiden käyttäjät puolestaan itse esiintyvät usein konservatiivisempina kuin ovat, sillä uustraditionalistisen politiikan ja ortodoksisen kirkon retoriikkaan kuuluu vahvasti ”luonnollisuuden” vaatimus. Heidän tilanteensa on sosiaalisesti sirpaleistunut, koska luonnollisena esitetyn perhemallin logiikka juontaa pikemmin sodanjälkeiseen Yhdysvaltojen perhepolitiikkaan kuin omaan Venäjän perhehistoriaan.

Keskustelijat:

- *Anna Avdeeva*, tohtorikoulutettava, Helsingin yliopisto (anna.avdeeva@helsinki.fi)
- *Olga Isupova*, vanhempi tutkija, Sociology at the Institute of Demography, National Research University Higher School of Economics, Moskova (oisupova@hse.ru)
- *Antu Sorainen*, dosentti, akatemiattutkija, Helsingin yliopisto (antu.sorainen@helsinki.fi)
- *Alisa Zhabenko*, tohtorikoulutettava, Helsingin yliopisto (alisa.zhabenko@helsinki.fi)

Kirjallisuus:

- Bowlby, John 1995. *Maternal Care and Mental Health*. The masterwork series (2nd ed.). Northvale, NJ; London: Jason Aronson (alkup. 1951).
- Coontz, Stephanie 2000. *The Way We Never Were: American Families and the Nostalgia Trap*. New York: Basic Books.
- Parsons, Talcott 2003. *The American Family: Its Relations To Personality and To the Social Structure*. Teoksessa Talcott, Parsons & Bales, Robert F., *Family Socialization and Interaction*. Imprint of the Taylor&Francis Group, 1956. London: Routledge (alkup. 1956).
- Rosenholm, Arja, Salmenniemi, Suvi & Sorvari, Marja 2014. Johdanto venäläisten naisten kulttuurihistoriaan. Teoksessa Rosenholm, Arja, Salmenniemi, Suvi & Sorvari, Marja (toim.), *Naisia Venäjän kulttuurihistoriassa*. Helsinki: Gaudeamus, 7–23.
- Salmenniemi, Suvi & Rotkirch, Anna 2008. Johdanto. Teoksessa Salmenniemi, Suvi & Rotkirch, Anna (toim.), *Suhteiden Venäjä*. Helsinki: Gaudeamus, 9–26.
- Turoma, Sanna 2015. Imperiaalisen ajattelun paluu Venäjälle ja Venäjä-tutkimukseen. Teoksessa Kivinen, Markku ja Vähäkylä, Leena (toim.), *Venäjän palatseissa ja kaduilla*. Helsinki: Gaudeamus, 237–244.

Perhe, mikä perhe? Avauksia perhesuhteiden pitkään historiaan

Anu Lahtinen

Huoli nousevan polven kunnosta ja moraalista on toistunut kulttuurista ja sukupolvesta toiseen. Jo 1700-luvulla eaa. kaksoisvirranmaalaisten savitauluihin kirjattiin pettyneen isän moitteita pojalle, joka laiminlöi koulunsa ja velvollisuutensa (Kramer 1981, 14–17). Suomalainen runonkerääjä ja kirjailija C. A. Gottlund (1796–1875) suri vuonna 1846 aikojen rappiota yleisesti ja nuorison kurittomuutta erityisesti:

Ennen *lapset* kasvatettiin kurihissa Herran;
nyt niin kurittaa he vanhemmansa monen kerran.
(Gottlund 1846.)

Samoja äänenpainoja voi löytää myös nykypäivän keskusteluissa, joissa entisajan perheet ja perhesuhteet helposti esitetään pysyvinä ja ajattomina. Esimerkiksi "perinteiseen isään" voidaan viitata hahmona, joka on kaikille niin tuttu, että tarkempia määrittelyitä ei kaivata. (Aalto 2012, 65–72.) Entisajan perhe ja perhesuhteet jäävät tällöin pikemminkin nykypäivän politikoinnin ja maailmankuvan peiliksi, jonne heijastetaan oman ajan toiveita ja pelkoja. Tällaisissa keskusteluissa perhe on näkökulmasta riippuen yhteiskunnan tukipilari, menneen maailman jäännös, turvasatama tai kriisipesäke – ja jotakin, joka on aiemmin ollut pysyvä, mutta viime vuosikymmeninä muuttunut.

Nykyperheet kuvataan usein entistä pirstaleisemmiksi, ja uusperheet, samaa sukupuolta olevat pariskunnat, adoptiot ja huoltajuuskiistat nähdään nykymaailman ilmiöinä. Vastakohtana hämmöttää mielikuva menneisyyden harmonisesta perheestä, johon liitetään turvallisuus, pysyvyys, eheys ja vastuullisuus. Menneisyyden perhe kuvitellaan helposti ehyenä yhteisönä, jossa sen jäsenten tavoitteet olivat sopusoinnussa keskenään. Myös perhehistorian tutkimusta on ajoittain moitittu siitä, että se saattaa korostaa perheen yhteisiä tavoitteita ja funktionaalisuutta siinä määrin, että perheen sisäiset konfliktit, valtasuhteet ja riisto jäävät huomaamatta (Wierling 1995, 160). Nostalgisimmat kuvat menneisyydestä hajoavat kuitenkin, jos niitä tarkastellaan lähemmin, kuten Stephanie Coontz on tuonut esiin teoksessaan *The Way We Never Were: American Families and the Nostalgia Trap* (2002).

Emil Aaltosen säätiön rahoittama hanke *Perheen jäljillä* (Dos. Anu Lahtinen ja työryhmä, <http://perheenjaljilla.blogspot.com>) on vuodesta 2013 hakenut uusia tulokulmia "entisaikojen perheeseen" Suomessa ja muualla Pohjolassa. Ajallisesti hanke on keskittynyt nimenomaan teollistumista edeltäneeseen aikaan, jota voisi kutsua esimoderniksi. Käytännössä kyse on Ruotsin ajasta ja tuon aikakauden perinnöstä. Lisäksi hankkeen piirissä tarkastellaan sitä, miten menneisyyden perintö on nähty 1900- ja 2000-luvuilla. Hankkeen tavoitteena on nostaa esiin ja kyseenalaistaa oletuksia, joita usein toistetaan nykyajassa, sekä arjen keskusteluissa että tutkimuksessa. Tavoitteena on, että tutkimus voi auttaa suhteuttamaan nykypäivän ongelmia, rauhoittamaan moraalipaniikkia ja hahmottamaan erilaisia vaihtoehtoja. Entisaikojen haikailulla ja kauhistelulla on oma sosiaalinen merkityksensä arjen ajatuksenvaihdossa, mutta tieteen, päätöksenteon ja yhteiskunnallisen keskustelun pohjana uudet tutkimukseen perustuvat näkökulmat puoltavat paikkaansa.

Entisajan perheiden historia ei tietenkään ole Suomessakaan täysin tutkimaton manner,